

วิหารจามเทวี วัดปงยางคก.....แหล่งเรียนรู้ด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม ล้านนา

ปริญญ ชำสนอง

อาจารย์ประจำคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ

๙/๖/๒๕๖๘

วัดปงยางคก ตั้งอยู่ในพื้นที่ ตำบลปงยางคก อำเภอลำปาง จังหวัดลำปาง เป็นหมู่บ้านเก่าแก่ของจังหวัดลำปาง พื้นที่แห่งนี้มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ของล้านนาเป็นอย่างมาก โดยเดิมของหมู่บ้าน คือ “บ้านปงจางนบ” ภายหลังถูกยกฐานะเป็นตำบล ตามตำนานจามเทวีวงศ์ ที่เป็นตำนานประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของอาณาจักรหริภุญไชยและล้านนา^๑ กล่าวไว้ว่า เมื่อราวๆ ป.ศ. ๑๒๔๓ พระแม่เจ้าจามเทวีกษัตริย์ผู้ครองนครหริภุญไชย (ลำพูน) เสด็จมาเยี่ยมพระเจ้านันทยศราชบุตร ที่มาครองนครเขลางค์ลำปาง ขณะที่เดินทัพนำทองคำไปบูชาพระธาตุลำปางหลวง พอไปถึงที่แห่งหนึ่งปรากฏจาง (ช้าง) พระที่นั่งก็ทรุดลงในหาคาพระ พระแม่เจ้าเห็นเป็นอัศจรรย์จึงทรงพักพล ณ ที่นั้นหนึ่งคืน ตลอดกลางคืนทรงอธิษฐานว่า ถ้า ณ ที่นี้มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็ขอให้ปรากฏปาฏิหาริย์ขึ้น ขาดคำพระคำรัสของพระแม่เจ้า ก็ปรากฏแสงจาพรรณรังสีแห่งพระบรมสารีริกธาตุพวยพุ่งออกมาจากจอมปลวกแห่งหนึ่ง จึงทรงให้ปลูกวิหารขึ้น ณ ที่จอมปลวกนั้น พร้อมมณฑปปราสาท ก่อสร้าง **กุจางนบ** เป็นรูปช้างทรงเศวตฉัตรหมอบคู้ขึงขึ้นเหนือหัวในหาคาพระปลูก**ต้นไม้สระศรี** ซึ่งได้พันธุ์มาจากลังกาทวีป (ศรีมหาโพธิ์)

วิหารจามเทวี วัดปงยางคก ตำบลปงยางคก อำเภอลำปาง จังหวัดลำปาง วิหารจามเทวีได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน และเป็นสถาปัตยกรรมด้านอนุรักษศิลป์เด่นจากสมาคมสถาปนิกสยาม เมื่อ พ.ศ.๒๕๔๓

ที่มา : ปริญญ (๒๕๖๘)

^๑ ตำนานจามเทวีวงศ์ ที่เป็นตำนานประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของอาณาจักรหริภุญไชยและล้านนา^๑ ปรากฏอยู่ทั้งเรื่องเล่าแบบมุขปาฐะในสวนวนของชาวบ้าน เขตเชียงใหม่ ลำพูนและลำปาง รวมถึงวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่อง จามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองหริภุญไชย เป็นหนังสือที่รจนา ขึ้นโดยพระโพธิ์รังสี พระเถระ ชาวล้านนา ในช่วงเวลาระหว่าง พ.ศ. 2039 – 2068 ในยุคสมัยของพระญา เมืองแก้ว แห่งราชวงศ์มังราย ต้นฉบับแต่งเป็นภาษาบาลี แปลเป็นภาษาไทยโดย พระปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษณ์) และพระญาณวิจิตร (สิทธิ ใจจนานนท์) เปรียญธรรม ที่มา : <https://ich-thailand.org/heritage/detail/6291e5b7978f238e61f77cef> เข้าถึงเมื่อวันที่ ๖ มิถุนายน ๒๕๖๘.

กอโฆงประตู่ไผ่พยอมสรรพ พยอมไหนดามอารามแห่งนี้ ว่า "วัดปงจางนบ" ต่อมาชื่อนี้ ก็เรียกเพี้ยนไปเป็น "วัดปงยางคค" มาจนทุกวันนี้^๒ ปัจจุบันมณฑลปราสาทประดิษฐานอยู่ในวิหารพระแม่เจ้าจามเทวี สร้างในสมัยที่พระยาสุรเวทย์ไชยสงคราม (หนานทิพย์ช้าง) ครองเมืองลำปาง^๓

กุ๋จางนบ ภายในวัดปงยางคค เดิมสร้างเมื่อ พ.ศ. ๑๒๕๓ บูรณะใหม่เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๗ ด้านข้างของวัดเป็นที่ตั้งของต้นศรีมหาโพธิ์ที่ได้พันธุ์มาจากลังกาทวีป และเป็นที่ตั้งบ่อน้ำเลี้ยง (บ่อน้ำโบราณ) สำหรับใช้สอยภายในวัด
ที่มา : ปริยานุช (๒๕๖๘)

^๒ ที่มา : [chrome-extension://efaidnbnmnibpcajpcgclefindmkaj/https://www.pongyangkhok.go.th/getimage/catalogs_file/catalogs_file_214_18_18_533696.pdf](https://www.pongyangkhok.go.th/getimage/catalogs_file/catalogs_file_214_18_18_533696.pdf) เข้าถึงเมื่อวันที่ ๖ มิถุนายน ๒๕๖๘.

^๓ ที่มา : https://www.matichon.co.th/weekly/column/article_562705 เข้าถึงเมื่อวันที่ ๖ มิถุนายน ๒๕๖๘.

วิหารจามเทวีมีขนาดกว้าง ๓ ห้อง ยาว ๕ ห้อง มีความกว้าง ๘ เมตร ยาว ๑๕ เมตร วิหารหลังนี้เป็นวิหารขนาดเล็กศิลปะแบบล้านโบราณยุคทริภุญชัย สร้างด้วยไม้ทั้งหลัง ตอนล่างเปิดโล่งตลอด ที่เป็นรูปแบบของวิหารโถง ไม่มีประตูหน้าต่าง หลังคาลดชั้น ด้านหน้า ๓ ชั้น ด้านหลัง ๒ ชั้น ฝืนหลังคา ๒ ตับ ช่อฟ้า ป้านลม โครงสร้างของวิหารทั้งซีกคานเสาเขียนลงรักลายทอง หน้าบันผนังด้านยาวเป็น ฝ้าย้อย คือ ทำด้วยไม้เข้าเดือยเป็นแผง ปิดลงมาประมาณครึ่งเสา ด้านทิศใต้ของห้องที่สามและห้องที่สี่ ก่อผนังเจาะช่องแสงเพื่อกันฝนสาด ตอนท้ายสุดของวิหารมีผนังก่ออิฐฉาบปูนทึบสามด้านล้อม **กูพระเจ้า** หรือ**โขงพระเจ้า** ลักษณะการก่อสร้างของวิหารจามเทวี เป็นสถาปัตยกรรมแบบล้านนาสกุลช่างเขลางค์นคร ว่ากันว่าเป็นวิหารที่มีความสวยงามตามแบบฉบับของสถาปัตยกรรมภาคเหนือ ฐานพระวิหารยกสูงจากพื้นดินหนึ่งฟุต ซึ่งนักประวัติศาสตร์ศิลปะสันนิษฐานว่าแต่เดิมฐานพระวิหารคงจะมีความสูงกว่านี้ แต่เนื่องจากในอดีตมีน้ำหลากพัดินจากที่อื่นมาท่วมทับถมทุกปีเป็นเวลากว่าพันปีมาแล้ว ขณะเดียวกันความเชื่อในเรื่องการชนทรายเข้าวัดของคนล้านนาที่นิยมนำทรายมาถมในวัดจึงเป็นสาเหตุให้ฐานของวิหารจามเทวีเหลือเพียงหนึ่งฟุต^๔

ภาพฝ้าย้อย ทำด้วยไม้เข้าเดือยเป็นแผง ปิดลงมาประมาณครึ่งเสา ด้านทิศใต้ของห้องที่สามและห้องที่สี่ และผนังก่ออิฐฉาบปูนทึบสามด้านตอนท้ายสุดของวิหาร
ที่มา : ปรียานุช (๒๕๖๘)

^๔ ที่มา : <https://ทางจัด.ไทย/jamtevee/> เข้าถึงเมื่อวันที่ ๖ มิถุนายน ๒๕๖๘.

ฝาด้านในเขียนภาพและลวดลายรูปต่างๆ ด้วยน้ำรักปิดทองบนพื้นสีแดงถือว่า เป็นจิตรกรรมเสาววิหารที่สวยงามลวดลายละเอียดประณีตวิจิตรบรรจงมีลายบุรณฆฎะ หรือปुरुณกลศ หมายถึง หม้อดอก ในภาษาล้านนาสื่อความหมายถึงหม้อที่มีน้ำเต็ม เปี่ยมใสดอกบัวที่ใช้สักการบูชาองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและเป็นหนึ่งในมงคล ๑๐๘ อย่าง และหมายถึงความเจริญของหมู่ชนในเขตตำบลปงยางคก ภายในวิหารมีการประดับตกแต่งงดงามด้วยลายปูนปั้นและลวดลายประดับลายกนกเครือเถาว์ ลายเทพยดา ลายดาว ลายเรขาคณิต เป็นต้น^๕

ภาพ กู๋พระเจ้า หรือโขงพระเจ้า และการประดับฝาด้านด้วยภาพเขียนลวดลายรูปต่างๆ ด้วยเทคนิค ปิดทองร่องชาด (ปิดทองบนพื้นสีแดง) และปิดทองร่องรัก (ปิดทองบนพื้นดำ) และลายบุรณฆฎะ หรือปुरुณกลศ หมายถึง หม้อดอก ในภาษาล้านนา
ที่มา : ปรียานุช (๒๕๖๘)

^๕ ที่มา : https://www.matichon.co.th/weekly/column/article_562705 เข้าถึงเมื่อวันที่ ๖ มิถุนายน ๒๕๖๘.

ภาพโครงสร้างเครื่องบน แบบล้านนา ของวิหารจามเทวี และการประดับฝ้าด้านด้วยภาพเขียนลวดลายรูปต่างๆ ด้วยเทคนิค
 ปิดทองร่องชาด (ปิดทองบนพื้นสีแดง) และปิดทองร่องรัก (ปิดทองบนพื้นดำ) บนโครงสร้างวิหาร
 ที่มา : ปริยานุช (๒๕๖๘)

ปัจจุบันวิหารจามเทวีได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานสำคัญทางประวัติศาสตร์ในฐานะที่เกี่ยวข้องกับผู้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในประวัติศาสตร์ชาติไทย ได้แก่อนันทพิพย์ช้าง บรรพบุรุษของเจ้าผู้ครองนครน่านล้านนา ซึ่งท่านเกิดที่บ้านปงยางคกและได้ศึกษาบวชเรียนที่วัดแห่งนี้ จากความสำคัญของวิหารจามเทวีหลังนี้ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้พระราชทาน เกียรติบัตรให้แก่วิหารจามเทวีในฐานะสถาปัตยกรรมด้านอนุรักษ์ดีเด่นจากสมาคมสถาปนิกสยามฯ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๓^๖

^๖ ที่มา : <https://ทางจัด.ไทย/jamtevee/> เข้าถึงเมื่อวันที่ ๖ มิถุนายน ๒๕๖๘.